

BLOQUE 4/ TEMA 9: Sector primario. Os espazos rurais. Identificación das paisaxes agrarias. Pesca, acuicultura e outros aproveitamentos.

BLOQUE 4	CONTIDOS	PRÁCTICOS -> Cuestión 2 ou 3	VOCABULARIO
España: a ordenación do territorio no enfoque económico	4.1 Sector primario. Os espazos rurais. Identificación das paisaxes agrarias.	17. Documentos sobre prácticas sustentables e insustentables nos espazos agrarios (problema dos puríns, esgotamento da fertilidade da terra polas prácticas intensivas, dependencia da agroindustria, sementes modificadas...), e os circuitos da distribución dos alimentos e contraste co mercado de proximidade, ...	47. Agricultura ecolóxica
	4.2 Os recursos mariños e a transformación do litoral: pesca, acuicultura e outros aproveitamentos.	18. A repercusión da PAC. Novas sobre prácticas agrarias de tipo ecolóxico. Mapas/ortofotos sobre incremento de regadío e invernadoiros en España.	48. Denominación de orixe
	4.3 Sector secundario. Os espazos industriais.	19. Mapas / ortofotos, gráficos e imaxes sobre paisaxes agrarias predominantes en España: montaña húmida, praderías, dehesa, cerealicultura, viñedo, cultivos tropicais, cultivo baixo plástico.	49. Silvicultura
	4.4 Sector terciario. Os espazos terciarizados.	20. Documentos nos que se aborde o esgotamento dos caladoiros, a política pesqueira europea e os seus efectos na flota galega, os efectos positivos e negativos da acuicultura.	50. FEAGA
	4.5 A economía dixital: impacto da «economía colaborativa».	21. Mapas de emprego industrial, contribución da industria no PIB, evolución de negocios na industria manufacturera ... Comparativa de imaxes parque tecnolóxico/polígono industrial tradicional. Factores de localización industrial. Novas sobre a polémica localización de minas e industrias de enclave. Novas sobre a deslocalización e os seus efectos.	51. Enerxías renovables
		22. Imaxes da transformación da costa española pola actividade turística e novas sobre a turismofobia.	52. Industrias verdes
		23. Gráficos e novas sobre o declive do comercio tradicional. As novas formas de comercio: dixital, online, plataformas lóxicas... Formas de traballo e economía colaborativas. Mapas, estatísticas e gráficos sobre a conectividade e fenda dixital en España.	53. Industria 4.0
			54. Deslocalización industria
			55. Descarbonización
			56. Balanza comercial
			57. Ecoturismo
			58. Economía sumerxida
			59. Turismofobia
			60. Fenda dixital

1 Transformacións recentes na estrutura agropecuaria española:

- As explotacións agrarias - Técnicas e sistemas agrarios - Política Agrícola Común.

ABAU EXTRAORDINARIA 2021

O espazo rural é o **territorio non urbanizado** da superficie terrestre. **Tradicionalmente** foi un espazo agrario onde se desenvolvían as **actividades agrícolas, gandeiras e forestais**. Non obstante, desde a **década de 1970**, introducíronse outras actividades (residenciais, industriais, de servizos, recreativas e paisaxístico-conservacionistas) e o espazo rural volveuse **máis heteroxéneo e complexo**.

a) As explotacións agrarias

Unha explotación agraria é unha **unidade económica** que agrupa **todas as parcelas** traballadas por un **mesmo agricultor ou gandeiro, xunto ás instalacións** complementarias. En España contabilízanse **hoxe un millón** de explotacións agrarias, cifra moi inferior a décadas anteriores debido ao abandono de terras polos que se xubilaron, emigraron ou cambiaron de actividade e tamén como resultado dun proceso de concentración de parte das terras. Esa concentración permitiu a **elevación do tamaño medio** das explotacións aínda que existen fortes contrastes. O resultado é unha dualidade cada vez maior entre unhas **explotacións familiares moi pequenas e pouco rendibles**, en progresivo abandono ou traballadas só a tempo parcial cunha baixa produtividade e unhas **empresas agrarias**, de particulares, sociedades ou cooperativas, que teñen **maior dimensión, estanse modernizando e son rendibles**. Tamén existen

importantes diferenzas rexionais en canto ao tamaño medio das explotacións agrarias: as rexións dominadas por **cultivos de secano ou devesas** presentan explotacións de **maior tamaño** medio e as rexións **húmidas e de especialización gandeira**, xunto aos **regadíos do litoral mediterráneo**, contan con explotacións **máis pequenas**.

No referente ao réxime de tenza pode distinguirse entre tenza **directa, arrendamento e parzaría**. Na actualidade, un 70% das terras cultivadas mantéñense en tenza directa e tende a desaparecer o sistema de parzaría. Un medio para conseguir explotacións agrarias rendibles de dimensión suficiente foi a creación de **cooperativas** (arredor de 4.000 e 45% da produción). Predominan as dedicadas a transformar os produtos e comercializalos.

b) Técnicas e sistemas agrarios

As técnicas e os sistemas agrarios experimentaron **cambios desde a década de 1960**. As transformacións técnicas consistiron na incorporación de avances como a **mecanización** de tarefas, a **selección xenética** das sementes e razas gandeiras, ou o uso de **fertilizantes químicos e produtos fitosanitarios**.

As transformacións nos sistemas agrarios supuxeron unha **crecente intensificación** da produción e un paralelo **aumento** do **rendementos**. A agricultura española actual coñeceu un intenso proceso de **modernización**, o que permitiu elevar a súa eficiencia. As transformacións máis importantes son:

- Unha crecente **especialización** do territorio nos **cultivos** para os que teñen mellores condicións competitivas, abandonando o resto.
- **Maior investimento de capital para incorporar maquinaria** (tractores, colleitadoras, motores para rega, etc.), **produtos químicos** (fertilizantes, herbicidas, praguicidas, etc.) **ou sementes seleccionadas e transxénicas**. Este tipo de investimentos reduce a necesidade de traballadores e aumenta os rendementos, aínda que tamén pode ter consecuencias negativas (contaminación riscos para a saúde).
- Forte **incremento da superficie en regadío**, que permite aumentar a produción pero tamén provoca a sobreexplotación de certos acuíferos e crecentes conflitos pola auga.
- Incorporación de **novas técnicas de cultivo**, como o enareado ou cultivo baixo plástico. No enareado alternanse capas de area e esterco, permitindo cultivar terras moi pouco fértiles; sobre todo, no sueste peninsular. O cultivo baixo plástico asóciase ao uso de técnicas avanzadas como o cultivo hidropónico, sen solo, a rega por goteo, ou a creación de microclimas controlados a distancia con medios informáticos.

c) Política Agraria Común (PAC)

As **áreas rurais** españolas cunha importante presenza de actividades agrarias enfróntanse desde hai décadas a importantes **problemas**: **escasa competitividade** dunha parte dos produtos (que só poden ser rendibles mediante subvencións), progresivo **despoboamento e envellecemento** das áreas rurais, **redución dos empregos agrarios, ingresos medios inferiores** e crecentes **impactos ambientais**. Ante esta situación todos os **países desenvolvidos** manteñen unha **política agraria** que trata de asegurar a viabilidade do sector, e así manter a presenza no campo dun certo número de **agricultores e gandeiros**; procurando, deste xeito, **eleva as súas rendas** tanto por **razóns económicas coma sociais e ambientais**. Desde a entrada na Unión Europea, a maioría das accións dirixidas á promoción do sector agrario español proveñen da Política Agraria Común (PAC). Aínda que a PAC coñeceu importantes cambios ao longo do tempo, a súa influencia sobre o sector agrario español concreouse nunha serie de **accións**:

- Establecemento de **prezos de garantía** para determinados produtos agrícolas e gandeiros con subvencións.
- Esixencia de redución de superficie, ou **cotas máximas** de produción, para algúns cultivos ou especies gandeiras que xeran excedentes non consumidos.
- Apoio á **reforestación** de terras agrícolas e á **agricultura e gandería ecolóxicas**.
- Axudas para a **modernización das explotacións**
- Apoio á **diversificación económica** do mundo rural (turismo rural, artesanía e industria, etc.).
- **Axudas especiais para áreas de montaña e zonas desfavorecidas**.

Pese a ser a **clave** que permite **manter** hoxe activas boa parte das **explotacións** agrarias, a PAC enfróntase a certas **críticas** debido a que absorbe parte importante do orzamento total comunitario, o que non corresponde ao peso relativo do sector e a que supón un proteccionismo do seu mercado interior.

2. Como comentar unha paisaxe rural/agraria

Que é unha paisaxe rural?

Unha **PAISAXE RURAL** é un espazo natural que foi modificado pola actividade do ser humano. O ser humano asentouse e poboou o territorio, ao tempo que explotou os recursos que este lle ofrecía, transformándoo en maior ou menor medida.

Pasos a seguir para comentar unha paisaxe rural

1. Localización

Indicar se se trata dunha paisaxe de interior ou de costa, se é de chaira ou de montaña. Se é posible, intentarase sinalar a rexión ou comarca concreta e, incluso, o lugar específico.

2. O medio natural

- Valorar o grao de humanización da paisaxe (se predominan os aspectos naturais ou os derivados da acción humana, se é ou non un espazo profundamente humanizado e transformado).
- Valorar o relevo, a rocha e os solos, tendo en conta se é unha paisaxe de chaira ou de montaña. Indicar se existen grandes elevacións con pendente pronunciada, outeiros, vales; se se trata dunha paisaxe de campiña ou veiga. Considerar o modelado: páramos ou outeiros testemuña típicos de zonas arxilosas, relevos cársticos (dolinas, canóns, etc.) ou relevos de zonas silíceas (afloramentos de lousa, berrocais graníticos). Os solos arxilosos amosan un ton avermellado, mentres que as terras calcarias presentan un ton branco. Nas Canarias, os solos son volcánicos.
- En relación co relevo, comentar as augas (ríos, lagoas, acuíferos) e como determinan a paisaxe. Por exemplo, indicar por onde discorren os ríos e, se é posible, falar das súas características e réxime, observando a vexetación de ribeira. Ás veces, a inexistencia de auga na zona, sumada a unha potente agricultura de regadío con invernadoiros, suxire a presenza de acuíferos.
- Analizar a vexetación natural existente. Sinalar se ocupa moito ou pouco espazo, especificando as zonas onde se estende (zonas elevadas, vales ou marxes dos ríos, etc.), distinguir se predomina o bosque ou o mato e indicar as especies dominantes (carballos ou faias oceánicas, sobreiras ou aciñeiras mediterráneas, ou bosques de repoboación con piñeiros ou eucaliptos).
- O clima (temperaturas, precipitacións, grao de aridez) dedúcese a partir da vexetación natural existente e do tipo de cultivo, aínda que tamén nos proporcionan información as augas e as construcións humanas. Por exemplo, se observamos mato mediterráneo e bosques de aciñeiras ou piñeiros, cun ambiente seco debido ao estiaxe e á escaseza de choivas, onde predominan a

oliveira ou o cereal, estamos claramente ante unha paisaxe mediterránea, probablemente de interior se non aparece a horta costeira.

- **O hábitat rural e o poboamento**

- *Identificar o núcleo ou núcleos de poboamento existentes e localizalos na paisaxe.*
- *Sinalar o tipo de hábitat: disperso, cando as vivendas están espalladas e illadas no campo; disperso intercalar (intermedio) cando a distribución é mixta, con un ou varios pequenos núcleos e certa cantidade de poboación dispersa polo territorio próximo. Pode ser un hábitat concentrado, cando as vivendas se concentran nun único núcleo. Se é concentrado, sinalar o tamaño, indicando se se trata de grandes poboacións (máis típicas do sur de España) ou pequenas (máis típicas de Castela e León). Isto non se deduce só pola extensión da localidade, senón tamén pola altura dos edificios. Tamén indicar se é concentrado lineal (disposto en torno a unha vía central) ou concentrado apiñado (agrupado en torno a un núcleo central) e, neste último caso, se é regular ou irregular.*
- *Marcar a posible evolución destes núcleos: se parecen decadentes e con tendencia ao abandono ou se son dinámicos (o estado das edificacións e a súa antigüidade poden dar pistas). Nos núcleos dinámicos, sinalar a aparición de novas formas de poboamento como urbanizacións ou segundas residencias, relacionadas coa poboación urbana, xa sexa por necesidades de lecer ou pola expansión urbana de cidades próximas.*
- *Sinalar as características da casa rural que atopemos:*
  - *Definir se predomina a casa tradicional ou moderna. O material de construción é difícil de observar en fotos, polo que non resulta especialmente definitivo na análise do hábitat. Ademais, a maioría das localidades sufriron reformas importantes, e en moitos casos predominan as de construción recente, sen ter en conta a arquitectura tradicional. Non obstante, en moitas aldeas persiste a casa rural típica, que pode ser de barro con palla (tapial ou adobe), característica de Castela, Estremadura ou Andalucía, aínda que en fotos pode confundirse con construcións modernas de ladrillo. As casas de madeira entramada (truncos de madeira combinados con tapial) eran frecuentes en zonas de Castela e León, no País Vasco (caserío vasco) ou en áreas de montaña, e as casas de pedra existen en zonas de Castela e León ou Cataluña (masía catalana).*
  - *Diferenciar o tipo de casa segundo o plano:*
    - *Casa bloque (todas as dependencias baixo o mesmo teito: almacén, palleira, corte, vivenda), xeralmente de varios pisos, como o caserío vasco ou a casona cántabra ou asturiana.*

- *Casa composta, con varios edificios (vivenda, almacén, cortes, hórreos, palleiras), con patio interior ou pechado. Exemplos son a masía catalana ou o cortello andaluz.*

- *Detalles das casas que axudan a identificar a paisaxe:*
  - *No norte, os tellados son a dúas augas bastante pronunciadas e con frecuencia con voadizo (exemplo: caserío vasco), mentres que nas mesetas, Andalucía ou Cataluña son menos pronunciados. En zonas con menor pluviosidade, como o sueste español ou Canarias, ás veces hai tellados planos e en terraza.*
  - *Os tons e cores dominantes na arquitectura varían coa xeografía. Cara ao sur desde a Meseta Norte, os pobos vólvense máis brancos, especialmente en Andalucía. En Castela e León predominan os tons ocres.*
- *Analizar as infraestruturas: estradas, rede de camiños, obras hidráulicas como canles ou regos, naves ou almacéns.*

4. A estrutura agraria

- *Determinar o tamaño das explotacións (latifundio ou gran propiedade, minifundio ou pequena propiedade, mediana propiedade) e o grao de concentración parcelaria (aínda que non visible, un mercado minifundismo adoita ir acompañado de dispersión parcelaria). Se as parcelas son moi pequenas, é evidente a existencia de minifundio e dispersión parcelaria.*
- *Definir a forma das parcelas, ben regulares ou irregulares.*
- *Sinalar os límites entre parcelas, distinguindo entre openfield (campos abertos sen separación física entre parcelas) e bocage (campos pechados con separacións físicas como sebes, muros de pedra ou valados).*
- **Os usos agrarios**
- *Identificar os cultivos existentes (cereais, vide, oliveira, froiteiras, produtos hortofrutícolas, etc.), indicando se os cultivos son ou non arbóreos (froiteiras, oliveira, etc.).*
- *Indicar se predominan ou non os usos gandeiros (prados ou pasteiros) ou tamén explotacións forestais (observar as posibles repoboacións de piñeiro e eucalipto).*
- *Sinalar se son de secaño ou de regadío (observar as infraestruturas como canles, regos, etc.), e no caso de regadío, se hai invernadoiros.*
- *Indicar a combinación de cultivos (monocultivo ou policultivo). Segundo isto, valorar a tendencia ao autoconsumo ou a vinculación ao mercado.*
- *Indicar o sistema de explotación: se se trata de explotacións extensivas ou intensivas e, en función disto, deducir se hai bos rendementos e investimentos en tecnoloxía, mecanización, fertilizantes, abonos, etc. No caso da gandería, sinalar se é a dente ou estabulada.*

6. **Outros usos do solo**

Indicar outros usos do solo relacionados cos ámbitos residenciais, turísticos ou industriais (urbanizacións residenciais ou turísticas, naves e polígonos industriais).

7. **Problemática do espazo**

- *Valorar a rendibilidade da agricultura descrita, tendo en conta factores como:*
  - *A estrutura da propiedade: o minifundismo e a dispersión parcelaria adoitan ser pouco rendibles, aínda que unha pequena parcela en regadío intensivo pode selo.*
  - *O tipo de cultivo: os cultivos de regadío intensivo (hortofrutícolas) son especialmente rendibles, mentres que o cereal de secano, a gandería extensiva do sur ou a gandería vacúa e leiteira do norte teñen cada vez máis problemas. Neste sentido, considerar a influencia da PAC (Política Agraria Común).*
- *Valorar o grao illamento e a escaseza ou non de equipamentos do medio rural descrito. Relacionado con isto, o éxodo rural e o envellecemento da poboación, algo visible a través do hábitat rural.*
- *Sinalar problemas medioambientais:*
  - *A deforestación en zonas de pendente excesiva que xera erosión.*
  - *A aridez.*
  - *Problemas derivados da excesiva urbanización ou da explotación abusiva de acuíferos.*
  - *A contaminación de augas polo uso excesivo de fertilizantes ou tratamentos fitosanitarios, asociado a invernadoiros e regadío.*
- *Posibilidades de futuro:*
  - *Mellora de infraestruturas.*
  - *Promoción doutros sectores como a industria ou os servizos.*
  - *Fomento do turismo rural ou verde, directamente relacionado coa beleza e o grao de conservación ou destrución da paisaxe.*

3. Comentario dunha paisaxe agraria española: atlántica, mediterránea e de interior.

Paisaxe agraria española mediterránea litoral

ABAU 2021

Atendendo ás figuras 1 e 2: a) Enumere catro provincias que teñan paisaxe agraria de montaña (figura1). (1 punto); b) Identifique e describa os tipos de documento representados nas figuras 1 e 2. (1 punto); c) Indique os tipos de paisaxes agrarias de España sinalados cos números 1, 2 e 4 na figura 1. (1 punto); d) Comente as características da paisaxe da figura 2. (1 punto); e) Explique as consecuencias do tipo de actividade que se desenvolve na figura 2. (1 punto).

Figura 1. Fonte: Editorial Anaya

Figura 2. Fonte: Google Earth

a) Enumere catro provincias que teñan paisaxe agraria de montaña (figura 1). (1 punto)

León, Ourense, Zamora, Palencia, Burgos, A Rioxa, Huesca, Lleida, Xirona, Barcelona, Salamanca, Cáceres, Ávila, Segovia, Soria, Teruel, Cuenca, Cádiz, Málaga e Granada.

b) Identifique e describa os tipos de documento representados nas figuras 1 e 2. (1 punto)

Figura 1: **mapa corocromático** de España, con división administrativa provincial e autonómica, indicando os 5 grandes tipos de **paisaxes agrarias** existentes.

Figura 2: **fotografía** aérea de superficie de **invernadoiros**, con cultivos baixo plástico no **SE peninsular**.

c) Indique os tipos de paisaxes agrarias de España sinalados cos números 1, 2 e 4 na figura 1. (1 punto);

Paisaxe 1: paisaxe da España húmida.

Paisaxe 2: paisaxe de montaña, húmida e mediterránea.

Paisaxe 4: paisaxe da España mediterránea litoral, especializada en horticultura de regadío.

d) Comente as características da paisaxe da figura 2. (1 punto);

Esta é unha paisaxe agraria na que se distinguen **factores** naturais e humanos:

-Entre os **naturais**, o relevo é propio dunha **chaira**, sen pendentes significativas; o clima acada **temperaturas medias elevadas** ao longo do ano -cunha notable insolación anual, e **escasas precipitacións** -inferiores aos 250 mm anuais, polo que ten trazas de **aridez** dos dominios mediterráneos **esteparios ou subdesérticos**.

- Entre os **humanos** cabe citar un **poboamento disperso**, unha tenza da terra predominante en **propiedade directa** - aínda que tamén é importante a cantidade de superficie en aluguer, e un hábitat disperso característico de áreas hortícolas; a meirande parte das propiedades teñen dimensións **minifundistas**. A partir dos **anos 1970**, a área do SE peninsular comezou a desenvolver unha **especialización en cultivos para o mercado**, orientados en moitos casos aos países membros da CEE (actual UE). España converteuse daquela na "horta de Europa", e nas chairas almerienses medraron paisaxes de **invernadoiros e enareados** que pasaron a coñecerse como "**mar de plástico**", pola visión aérea que deste espazo nos proporciona Google Earth.

Baixo o plástico, créanse unhas condicións óptimas para o cultivo de **produtos de horta** (tomate, pepino, pementos, etc.) e **froitas tropicais** que son auténticas primicias mesmo en inverno. A **PAC favoreceu** e promocionou este tipo de especialización mediterránea no caso da agricultura española. É unha área de **elevada produtividade**, baseada:

- a) no uso de **sementes escollidas** e axeitadas ao gusto do consumidor;
- b) cultivos **transxénicos** para aumentar a produtividade agrícola;
- c) uso intensivo de **fertilizantes e praguicidas**;
- d) nunha **utilización intensiva da auga**, mellorando os sistemas de regadío por aspersión e pingueira para tratar de aforrar o consumo deste ben escaso e prezado;
- e) no emprego dunha **man de obra**, sobre todo **inmigrantes** - de procedencia magrebí e subsahariana, en boa medida de xornaleiros contratados descontinuamente.

A **paisaxe** resultante é **intensiva na ocupación do espazo e uniforme na imaxe exterior** que ofrece.

e) Explique as consecuencias do tipo de actividade que se desenvolve na figura 2. (1 punto).

As consecuencias dunha **agricultura intensiva e de mercado, con gran ocupación do espazo**, pódense agrupar en:

Económicas: impulso da actividade de produción hortícola, centros loxísticos e investigación. Asentamentos do Campo de Dalías como El Ejido **medraron en renda per cápita** e acadaron unha economía de gran dinamismo, o que contribúe a incrementar de xeito directo o PIB provincial de Almería.

As tarefas agrarias teñen moitas veces unha **estacionalidade** que repercute no emprego. Dado o alto rendemento dos cultivos, a poboación activa do sector primario é predominante.

Demográficas: **incremento da poboación, rexuvenecemento** por mor da **inmigración, problemas de integración cultural**.

Medioambientais: a **sobreexplotación dos acuíferos** e arroios provoca unha forte **contaminación** das augas do manto freático e procesos de **salinización**; xeración de enormes cantidades de **refugallo plásticos**, dificilmente reutilizables e reciclables; **perda(s)** de grande cantidade de produtos agrícolas que non chegan al consumidor final; **perda de vexetación autóctona**; **contaminación química** do solo polo uso de fertilizantes e produtos fitosanitarios; incremento das emisións de dióxido de carbono e contribución ao **cambio climático** antropoxénico por mor da utilización de tecnoloxías baseadas nos **combustibles fósiles**, e con iso se inicia tamén a **desertificación** deste espazo da Península.

En suma, hai consecuencias positivas (alto dinamismo demográfico e económico, con fixación da poboación ao territorio) e negativas (sobre todo no que atinxe aos impactos medioambientais). Solucionar estes impactos fará posible -ou non- manter a alta produtividade desta área xeográfica.

4. Paisaxe agraria española atlántica

Comentario extraído de :

<http://jadonceld.blogspot.com/2017/02/comentario-de-un-paisaje-rural-o-agrario.html>

Paisaje de la cornisa cantábrica (Cantabria).

Nos encontramos ante un paisaje rural, un espacio natural que se ha visto modificado por la actividad del ser humano. El ser humano se ha asentado y ha poblado el territorio, a la vez que ha explotado los recursos que este le ofrece.

1. Localización:

Se trata de un paisaje de interior situado en un área montañosa que con toda seguridad podemos ubicar en las montañas de Galicia o de la cornisa cantábrica (Asturias o Cantabria). Dentro de estas zonas nos decantamos, sin embargo, por Cantabria.

2. El medio natural:

El paisaje ha sufrido un grado de humanización importante, aunque perviven extensas zonas en estado natural, visibles por la existencia de zonas de bosque y matorral, especialmente en las áreas más elevadas de las montañas.

Como ya hemos comentado, es un paisaje de montaña situada a apreciable altura, con laderas pronunciadas y valles que nacen en las zonas altas y surcan las laderas. Por la forma y los tonos

blanquecinos de la roca de la parte alta de las montañas, deducimos que estamos ante un roquedo calizo, lo que nos conduce a la parte occidental de la cornisa cantábrica (Cantabria).

Aunque no se ven los ríos, se deduce su existencia por las hendiduras que crean sus valles. Estamos ante ríos con régimen pluvio-nival por su carácter de montaña. Son ríos con corrientes rápidas derivadas de la pendiente, que se hallan cerca de su nacimiento, por la altitud a la que nos encontramos. El paisaje húmedo y de montaña nos conduce a una elevada precipitación, por lo que nos encontramos ante ríos caudalosos cuyo régimen no sufre en la sequía estival.

El clima es oceánico, con temperaturas suaves todo el año, aunque en este caso, por su carácter montañoso, debe de tener un invierno frío y con importantes nevadas. Las precipitaciones deben ser muy abundantes y regulares, sin estiaje en verano.

Una abundante vegetación natural pervive entre los prados. Es una vegetación de bosque caducifolio atlántico, con hayas, robles, castaños o avellanos, que en las zonas altas se ve sustituida (lo vemos en la foto) por un sotobosque de landas (brezos).

3. El hábitat rural y el poblamiento:

Estamos ante un tipo de hábitat totalmente disperso, típico de la montaña cantábrica, formado por viviendas diseminadas y aisladas en el campo. Posiblemente formen parte de un municipio, cuyo núcleo principal no esté muy lejos, quizás a cotas de altitud un poco más bajas. Apenas quedan casas tradicionales (la casona cántabra era una casa bloque con dos pisos y de piedra) y la mayoría de las viviendas son de nueva construcción, lo que demuestra la enorme transformación sufrida por el medio rural español con el desarrollo de las últimas décadas. A pesar del buen estado de muchas edificaciones y su carácter moderno, suponemos que estamos ante un espacio rural poco dinámico (aunque no en situación de abandono) algo que se deduce de su difícil situación geográfica y del tipo de usos del suelo (la ganadería del norte está en decadencia).

Existen caminos que comunican las viviendas dispersas, siendo perceptibles que dichos caminos están en su mayoría asfaltados, lo que permite un mejor acceso. A pesar de todo, se deduce por la topografía del relieve un cierto aislamiento del territorio, limitado solo en parte por las infraestructuras que hemos comentado.

4. La estructura agraria:

Observando el tamaño de las explotaciones, existe un claro minifundismo formado por pequeñas explotaciones que suelen estar formadas por varias parcelas (dispersión parcelaria). Se trata de parcelas irregulares. Existe en general una separación física entre las parcelas, a veces con muros, otras con vegetación, por lo que estamos ante campos cerrados o bocage.

5. Los usos agrarios:

Los usos son esencialmente ganaderos, con el predominio absoluto de prados típicos del clima oceánico, donde se desarrolla una tradicional ganadería vacuna de carne y leche, hoy claramente vinculada al mercado. Es un tipo de ganadería a diente, que pasta en el ambiente natural. En las tierras más ricas de los valles cercanos es muy posible que haya cultivos típicos de la zona como maíz, patata o plantas forrajeras, en los que hasta no hace mucho era frecuente el policultivo para autoconsumo, algo que todavía pervive. Es una agricultura poco productiva y con escaso desarrollo de la mecanización, limitada por el relieve montañoso y lo reducido de las parcelas.

La explotación forestal se deduce de las plantaciones de eucaliptos visibles entre el bosque atlántico y que tanto han proliferado en las últimas décadas en el norte de España. Son especies no autóctonas y que empobrecen el suelo, pero que por su rápido crecimiento permiten un óptimo aprovechamiento forestal.

6. Otros usos del suelo: No existen otros usos más allá de los agroganaderos, debido al hecho de ser una zona montañosa y de cierto aislamiento.

7. Problemática del espacio:

- Se trata de una zona cuya economía depende demasiado de una agricultura poco competitiva: por un lado, por la existencia de una estructura de la propiedad minifundista no rentable que además impide la mecanización. Por otro lado, la ganadería bovina de leche y carne se haya en clara crisis, debido a la influencia de la PAC, ya que sus productos son excedentarios en Europa y los cupos limitan mucho la producción. Se promocionan las granjas intensivas estabuladas y la reducción de la producción, lo que hace mucho daño a la ganadería tradicional de la cornisa cantábrica.

- Este hecho y el indudable aislamiento que crea el marco físico montañoso, nos hacen pensar en una zona con crecientes problemas de envejecimiento y despoblación.

- Sin embargo, la zona goza de una buena situación medioambiental: la vegetación natural pervive en muchas zonas y protege los suelos de la erosión, la aridez no existe por la existencia de un clima húmedo y la existencia de una agricultura tradicional que apenas usa pesticidas o fertilizantes evita los riesgos de contaminación.

- El futuro de esta zona pasaría por la mejora de las infraestructuras de comunicación y transporte y por la explotación de su riqueza natural (medioambiental y paisajística) a través del turismo natural y rural (casas rurales, agroturismo, turismo deportivo, senderismo, etc.) o el desarrollo de talleres artesanales ligados a los productos locales (trabajo de la madera o derivados lácteos como el queso). En este sentido, cualquier iniciativa tendría un apoyo importante por parte de la Unión Europea y sus políticas de desarrollo rural.

5. Paisaje agraria española mediterránea interior

Comentario extraído de :

<http://jadonceld.blogspot.com/2017/02/comentario-de-un-paisaje-rural-o-agrario.html>

Paisaje de La Mancha (Belmonte, Cuenca).

Nos encontramos ante un paisaje rural, un espacio natural que se ha visto modificado por la actividad del ser humano. El ser humano se ha asentado y ha poblado el territorio, a la vez que ha explotado los recursos que este le ofrece.

1. Localización:

Se trata de un paisaje de llanura situado en el interior de España, que podría estar localizado en cualquiera de las dos mesetas o en las depresiones del Ebro o del Guadalquivir. Dentro de estas zonas nos decantamos por la submeseta Sur y en concreto por La Mancha.

2. El medio natural:

El paisaje ha sufrido un grado de humanización muy importante: prácticamente todo el suelo está sometido a los usos humanos y apenas se ven espacios naturales, que hubiéramos identificado por la existencia de zonas de bosque y matorral.

Como ya hemos comentado, es un clásico paisaje de llanura del interior de la meseta española. Observamos una campiña que se desarrolla en una cuenca sedimentaria con suelos predominantemente arcillosos (color rojizo) y también calizos (más blancos), con típicos páramos visibles (zonas planas más altas) a lo lejos.

No son observables corrientes de agua, ni se ven bosques de ribera que las delaten. En todo caso, los ríos de esta zona están marcados por un régimen pluvial marcado por el estiaje veraniego y un caudal limitado por la falta de lluvias y la lejanía de altas montañas que los nutran de agua.

El clima se deduce fácilmente por el paisaje. Se trata de un clima mediterráneo de interior, que sufre una fuerte continentalidad derivada de una fuerte amplitud térmica (veranos calurosos e inviernos fríos). Las lluvias son muy escasas, con una sequía estival muy marcada, lo que deriva en un paisaje determinado por la aridez.

La vegetación natural es casi inexistente, pues todo el suelo fértil está ocupado por cultivos. En las zonas no cultivadas crece un matorral o sotobosque degradado y poco denso de especies mediterráneas, la garriga. Estamos ante un espacio totalmente desforestado por la acción del hombre donde la erosión es muy fuerte.

3. El hábitat rural y el poblamiento:

Observamos un solo núcleo de población, aunque en la lejanía parece entreverse otro más pequeño. Estamos ante un tipo de hábitat concentrado, típico de la meseta interior, con las viviendas concentradas en un único núcleo, que además sería apiñado (agrupado en torno a un núcleo central) e irregular. Al contrario que en otras zonas como la submeseta Norte, las poblaciones de la submeseta Sur son de mayor tamaño, y de hecho estamos ante un pueblo de tamaño apreciable. A pesar de todo, dichos pueblos resultan poco dinámicos y pierden población de forma continua, aunque resisten más la despoblación que los núcleos pequeños gracias a su mayor tamaño.

La casa típica es de adobe o tapial, algo que aquí no podemos llegar a identificar porque todas están lucidas por igual. En todo caso, es evidente que muchas casas son de construcción más moderna (ladrillo). Predominan los tejados a dos aguas de teja roja y las casas en su mayoría están pintadas predominantemente de color blanco (aunque no tanto como en Andalucía), algo que nos remite al sur de la meseta y descarta la submeseta norte.

El marcado carácter llano favorece la accesibilidad del territorio, vemos una carretera y una amplia red de caminos rurales que comunican el pueblo con las zonas de cultivo. No aparecen infraestructuras de gran tamaño.

4. La estructura agraria:

Respecto al tamaño, predominan las medianas explotaciones. En zonas más al sur de La Mancha o en Extremadura estas explotaciones adquirirán mayor tamaño (latifundio). Los procesos de concentración parcelaria acontecidos desde los años 60 hasta la actualidad han afectado sobre todo a Castilla, por lo que podemos afirmar que la propiedad está bastante concentrada. A pesar de todo, algunas de estas propiedades pueden ser consideradas realmente minifundios, debido a su escasa rentabilidad, de forma que, aunque sobrepasen las 10 ha. no permiten el mantenimiento del agricultor y su familia. Se trata de parcelas más o menos irregulares. No existe una separación física entre las parcelas, por lo que estamos ante openfields o campos abiertos.

5. Los usos agrarios:

Existe un predominio absoluto de las actividades agrarias sobre el resto de los usos del suelo (ganadero o forestal). Todo el territorio cultivado se dedica al cereal de secano, básicamente trigo, como parte de la trilogía mediterránea. Sin embargo, no hay rastro de olivos o vides, que sí encontramos en abundancia en otras zonas de La Mancha. Las explotaciones son monocultivos de cereal, de carácter extensivo y con poca productividad y rentabilidad. Favorecido por el relieve de llanura, es muy posible que las labores estén mecanizadas y la producción está vinculada al mercado, sin embargo, todavía es perceptible el mantenimiento de sistemas tradicionales de rotación de cultivo y barbecho.

La actividad ganadera tiene un carácter secundario y se basaría en la ganadería ovina de carácter extensiva, que pasta en los barbechos y rastrojos. La actividad forestal es mínima, ante la falta de masa forestal apreciable.

6. Otros usos del suelo: No existen otros usos más allá de los agroganaderos, debido al hecho de ser una zona alejada de núcleos urbanos y sin especial valor natural y paisajístico.

7. Problemática del espacio:

- Se trata de una zona cuya economía depende demasiado de una agricultura poco competitiva: el cereal es un producto excedentario en Europa y resulta poco rentable. A pesar de todo, la mediana propiedad, el openfields y el espacio llano ha favorecido la mecanización de la actividad, ayudada por la llegada de subvenciones europeas a los agricultores, lo que de forma artificial está manteniendo la escasa

rentabilidad del trigo. La PAC ha destinado una enorme cantidad de subvenciones a mantener la renta de los campesinos productores de cereal, que sin embargo, por su escasa rentabilidad no permite en muchos casos el mantenimiento de la familia, lo que favorece el desarrollo de la agricultura a tiempo parcial, compatible con actividades en el sector servicio o la construcción.

- En estas zonas de secano poco rentable, la población joven tiende a emigrar hacia las ciudades y la despoblación y el envejecimiento de la población es muy rápido. A pesar de tratarse de pueblos más grandes que los de otras zonas como Castilla-León y no hallarse en zonas de difícil acceso, la pérdida de población es intensa y escasean los equipamientos y servicios.

- La inexistencia de una agricultura intensiva de regadío, que si hay en otras zonas de La Mancha, y de zonas industriales cercanas, reduce los problemas ambientales. La contaminación es reducida y no hay sobreexplotación de los recursos acuáticos. Sin embargo, la fuerte deforestación y desprotección de los suelos, roturados y cultivados en su mayoría, y el clima seco, genera graves problemas de aridez, erosión y desertificación.

- El futuro de esta zona resulta complicado y pasaría por la mejora de las infraestructuras de comunicación y transporte y por la diversificación de la actividad económica, promocionando sectores como la artesanía y el turismo rural o la construcción de equipamientos y servicios que puedan mejorar la vida de la población y crear nuevos empleos. Hay que tener en cuenta un factor negativo al respecto, y es la ausencia de un especial valor paisajístico (no hay montañas, bosques, ni espacios naturales destacados). Sin embargo, una opción es la promoción de productos agrícolas tradicionales de alto valor (denominaciones de origen como el queso manchego) o la gastronomía tradicional. En este sentido, cualquier iniciativa tendría un apoyo importante por parte de la Unión Europea y sus políticas de desarrollo rural.

06. Mapa de espazos pesqueiros (rexións e caladoiros).

ABAU 2019

2.- Atendendo ao documento, conteste (puntuación máxima: 5 puntos):

a) A partir da información da figura, indique o nome de 2 provincias da rexión Surmediterránea e os 2 cabos -numerados- que limitan a rexión levantina (1 punto).

b) Comente o documento atendendo ás seguintes cuestións:

- Identifique o tipo de documento e a información presentada na figura 1 (1 punto).
- Explique as características dos caladoiros nacionais (1,5 puntos).
- Indique as posibles alternativas aos problemas que presenta a pesca (1,5 puntos).

Figura 1. Editorial Anaya

a) A partir da información da figura, indique o nome de 2 provincias da rexión Surmediterránea e os 2 cabos -numerados- que limitan a rexión levantina (1 punto).

Provincias da rexión Surmediterránea: Málaga, Granada e Almería.

Cabo 1: Cabo de La Nao.

Cabo 2: Cabo de Gata.

b) Comente o documento atendendo ás seguintes cuestións:

- **Identifique o tipo de documento e a información presentada na figura 1 (1 punto).**

A figura 1 presenta un mapa de España con división administrativa provincial e coloración corocromática indicando os litorais das distintas provincias españolas que pertencen a algunha rexión pesqueira. Cunha lenda na que se poden diferenciar 8 rexións pesqueiras.

- **Explique as características dos caladoiros nacionais (1,5 puntos).**

Os **caladoiros nacionais** son os que se sitúan **dentro do Mar Territorial** (ata una distancia de 12 millas dende a costa) e **da Zona Económica Exclusiva (ZEE)**, que son aquelas augas situadas entre 12 e 200 millas da costa, onde o Estado exerce o control dos seus recursos (incluída a pesca).

Os caladoiros nacionais presentan a dificultade de que as **plataformas continentais españolas son pouco aptas para a pesca** pola súa escasa magnitude, sen embargo son caladoiros **ricos debido ás correntes mariñas frías ricas en plancton** que os bañan (en especial no norte, noroeste, e atlántico andaluz e canario) e ao encontro de correntes mariñas cálidas e frías como acontece na áreas do Golfo de Cádiz. Malia a esta situación de privilexio, os caladoiros están **bastante esgotados** e no sur hai unha limitación clara ao entrar en **conflicto** coas **augas territoriais de Marrocos**. É por isto que a **flota** pesqueira española **buscou** dende hai tempo **caladoiros ricos noutros lugares** para facer fronte á importante demanda de pescado no país.

A **maior parte** da flota está composta por **barcos de pequeno tamaño**, que se dedican á **pesca de baixura**. O **90 % das capturas** corresponden a peixes, que supoñen o **80 % do valor** total da pesca desembarcada. As especies máis capturadas son o **atún, o bonito, o bacallau e a pescada, xunto á sardiña, o arenque e a anchoa**. O **10 %** restante correspóndense con **crustáceos e moluscos**, aínda que os eu **valor** de venta ascende ata o **20 %**.

A **pesca artesanal** de baixura, propia dos caladoiros nacionais, é unha actividade en notable **declive** dende hai tempo, tanto polo número de traballadores na mesma, que non deixa de diminuír, como polo número decrecente de capturas e barcos. Todo isto ten moito que ver co progresivo **esgotamento dos caladoiros por sobrepesca** e coa progresiva **contaminación** do medio mariño, en especial no Mediterráneo, fundamentalmente por verquidos industriais e urbanos.

- **Indique as posibles alternativas aos problemas que presenta a pesca (1,5 puntos).**

Os problemas que presenta a pesca en España (**escaseza de recursos, antigüidade dos buques, avellentamento da poboación ocupada, contaminación, restricións para o acceso a caladoiros** exteriores coa limitación do número de licencias) esixiu medidas para apoiar ao sector e darlle alternativas para a súa viabilidade, moitas delas derivadas da **Política Pesqueira Comunitaria**, existente **dende 1983**.

Ente esas alternativas atópanse:

-**Prohibición** de artes de pesca que **esquilman os fondos** e do **consumo de alevíns** de determinadas especies, que impide a rexeneración das mesmas, o que conleva tamén o establecemento de **cotas** anuais máximas de captura por **cada especie**.

-**Paradas biolóxicas** para permitir a adecuada reprodución e crecemento das diferentes especies comerciais con risco de esgotamento.

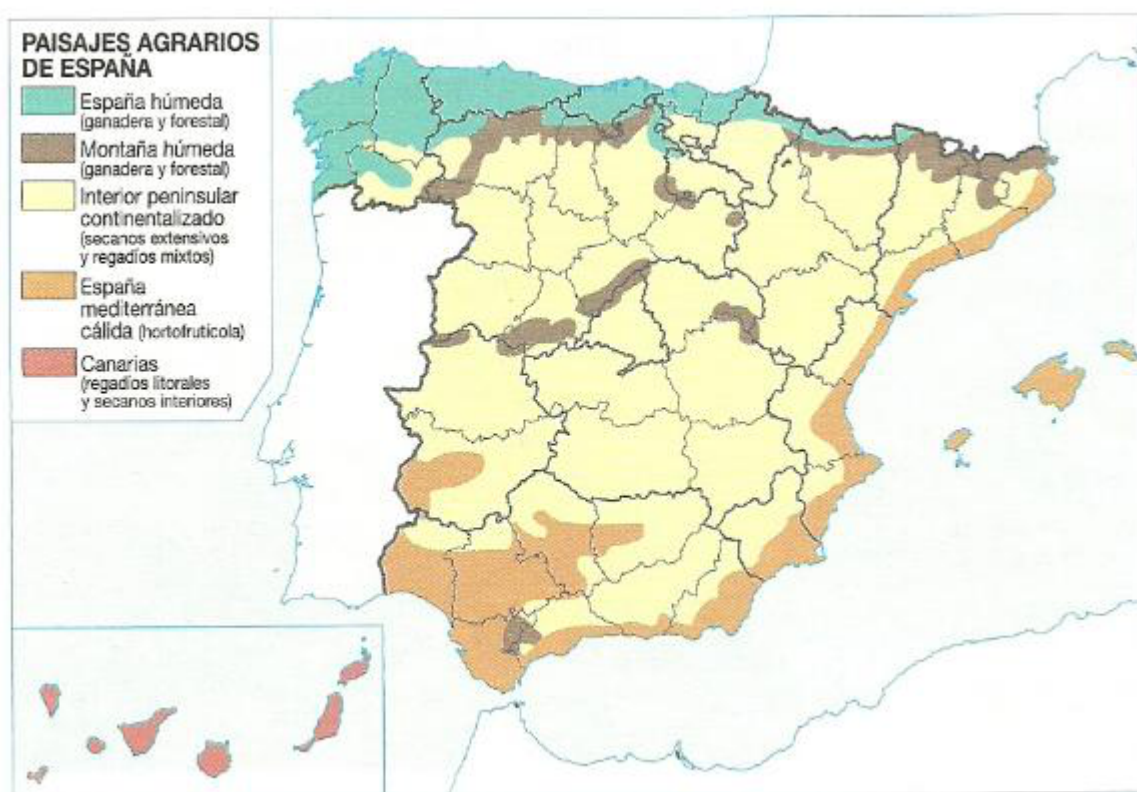
-**Reconversión** da flota pesqueira, con axudas financeiras para o **despezo** de barcos antigos e a súa **substitución** por outros novos.

-Creación de **empresas mixtas** nos países en cuxas **augas se pesca**, que inclúen o emprego dunha certa proporción de pescadores deses países en barcos españois.

-**Fomento da acuicultura e da innovación nos cultivos mariños**, para compensar a redución de capturas.

-Subvencións á **diversificación** de actividades en áreas onde a actividade pesqueira era predominante, para **xerar outros empregos**.

MAPA PAISAXES AGRARIAS ESPAÑA

TERMOS CLAVE

Acuicultura: Cría de especies vexetais e animais acuáticas, mariñas ou de auga doce. Pode ser de carácter extensivo ou intensivo. España reúne condicións favorables para a acuicultura debido á lonxitude das súas costas e a existencia de numerosos ríos e lagos. España é o maior produtor da UE, e Galicia (onde destaca principalmente o cultivo do mexillón) é a principal zona acuícola de España.

Agricultura ecolóxica: Sistema de cultivo baseado na utilización óptima dos recursos naturais sen empregar produtos químicos, logrando alimentos orgánicos, unha maior conservación da fertilidade da terra e un mellor coidado do medio ambiente. Andalucía é a comunidade que dedica máis hectáreas a este tipo de agricultura

Denominación de orixe: É a distinción de certos produtos, xeralmente para destacar a súa alta calidade, na que se sinala o lugar do que proceden para evitar as posibles falsificacións e a produción masiva de produtos de similar natureza que saturen o mercado. En España, destacan especialmente denominacións de orixe en viño e aceite de oliva, e en Galicia produtos como o Queixo de San Simón ou a ternera galega

Desagrarización: Proceso que consiste na desvinculación dos habitantes das zonas rurais coa agricultura, a gandería e a explotación forestal en favor de actividades como o turismo, e dá lugar a unha transformación dos lugares de traballo, das vivendas e dos valores sociais. Tamén se pode referir á perda de importancia económica do sector primario respecto ao PIB e ao emprego do país. Tradicionalmente ocorre cando se desenvolven a industrialización e a terciarización da economía dun país

Explotación intensiva: Forma de explotación agraria realizada habitualmente sobre unha superficie reducida de terreo , que proporciona altos rendementos grazas aos elevados investimentos no traballo ou no emprego de técnicas avanzadas

Política Pesqueira Comunitaria (PPC): Política pesqueira da UE. Establece cotas para limitar a cantidade de peixe de cada especie que os estados membros poden capturar e fomenta a industria pesqueira mediante varias intervencións no mercado. A primeira PPC xordeu en 1983 e foi modificada no 2003 e 2013 para facer fronte os problemas sobre a pesca sostible e o desenvolvemento sobre as rexión pesqueiras

Silvicultura: Ciencia ou actividade que ten por obxecto o cultivo, a conservación e o aproveitamento dos montes. O seu principal cometido é a explotación da madeira, aínda que tamén actúa sobre a protección e rexeneración dos montes e os seus solos, sobre a prevención de incendios e pragas, e sobre o desenvolvemento dos variados usos que pode ofrecer o monte